

ИВАН ЛАЗАРОВ (Велико Търново)

ПРОРОЧЕСКОТО СКАЗАНИЕ НА БЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВНИК ПАНДЕХ КАТО ИСТОРИЧЕСКИ ИЗВОР

Сборникът на поп Василий Драгол е един от интересните паметници на българската литература от края на XIII в. В него са събрани „видения“, „тълкувания“, „откровения“, философски и богословски статии, апокрифни легенди, гадания, повести. Ръкописът е изследван от руския славист М. Соколов¹ и сръбския учен П. Сречкович².

В сборника са намерили място 8 „пророчества“, от които първите 5 представляват един цикъл: *Видѣнїе Данила пророка въ ц'р'ѣхъ и послѣданихъ д'нѣхъ нѣ кончинѣ вѣка, видѣнїе Данила пророка, а се тълкуванїе Данилово, слово с'того полочта римскаго въ тълкуваннїи Даниловѣ, слово с'того оупатна иефескаго въ томъ когдѣ скончаннїе вѣка сего бодѣтъ*³.

„Видение Данилово“ и „Тълкувание Данилово“ засягат важни събития от историята на западнобългарските земи през XI в. и съвсем заслужено привличат вниманието на изследвачите⁴. Някак встрани, извън взора на съвременната историография, стои шестото по ред Сказание от Сборника, известно под наслов: *панѣдѣхово пророческоє сказаннє*. Пръв му обърна внимание покойният вече акад. Дж. Радойчиц. Първоначално той отбеляза, че Сказанието принадлежи на македонската литература от XIV в. с уговорката, че е възникнало доста по-рано — по всяка вероятност преди 1261 г.⁵ По-късно Радойчиц се коригира и посочи, че автор на Сказанието е българският книжовник от средата на XIII в. на име Пандех⁶. Е. Георгиев

¹ М. Соколов. Материали и заметки по старинной славянской литературе. 1. М., 1888.

² П. С. Сречкович. Сборник попа Драгола. Сadržина и пророштва. — Споменик Српске краљевске академије, 5. Београд, 1890, 10—15.

³ Споменик, 5, с. 10 сл.; Ем. Георгиев. Литературата на Втората българска държава. Литературата на XIII в. С., 1977, с. 257.

⁴ М. Каймакова. Две старобългарски летописни съчинения от XI век. — ИПр., 1976, 5, 86—96; P. J. Alexander. Historical interpolations in the Zbornik Popa Dragola. — Actes du XIV-e Congrès international des Etudes byzantines, 3. Bucureşti, 1976, 23—38; Ив. Божилов. Българската средновековна историопис. — В: Стара българска литература. Т. 3. Исторически съчинения. С., 1983, с. 28.

⁵ D. Sp. Radojčić. Uz Pandehovo proročansko skazanje. — Delo, mesečni književni časopis, god. IV, № 1, januar 1958, 157—160. Сказанието е преведено на съвременен сръбхърватски език.

⁶ Г. С. Радойчиц. Пандехово сказание 1259 г. (О Византии, татарах, куманях, русских, венграх, сербах, болгарях). — Труды Отдела древнерусской литературы, XVI. М. — Л., 1960, 161—166.

окачества творбата на Пандех като произведение с „богато и актуално за епохата съдържание, с ярък общественно-политически характер“⁷.

Що се отнася до историческата интерпретация на сведенията от Пандеховото сказание, по-цялостен опит в тази насока е направил единствено Дж. Радойчич⁸. Мненията на сръбския учен се възприемат изцяло от Е. Георгиев⁹. Напоследък Ив. Добрев съвсем мимоходом изказа несъгласие в някои пунктове с анализа на Радойчич, но без да предложи някаква научна аргументация¹⁰.

Доколкото ни е известно, нито един от българските историци-медиевисти не е използвал Пандеховото сказание като историческо градиво. К. Иречек помества част от текста в своите „Поправки и Добавки“ към раздела за възстановяване на българската държава от братята Петър и Асен¹¹.

Целта на нашето съобщение е да обърнем внимание на тази незаслужено забравена творба. На основата на текстологически и исторически анализ ще се опитаме да направим нов превод на Сказанието и по новому да изтълкуваме сведенията на Пандех. В реда на изказаните мисли ни се струва, че трябва да направим някои пояснения и уговорки.

Езикът на Пандех е иносказателен, труден за разгадаване. „Пророчествата“ се отнасят за множество страни, народи, градове, събития. Поради това ние ще се занимаем само с онази част от текста, която пряко или косвено засяга историята на българите.

Нашата работа ще бъде построена на полемична основа, като критика на превода и историческия анализ на Дж. Радойчич — Е. Георгиев.

Новобългарски превод на анализирания текст ще бъде даден в края по изданието на П. Сречкович: . . . оугре маловрѣмнини боудуть. сръблннь маломѣрнї. н пакъ възвѣнн. прѣво сѣмнрнть се съ велнкнмь царемь н потомь въздвнглеть оружїе на нь. н повѣднть н ѣко нсусь амаанка н гаванннты. възнесетьсе нме ѣго въ жнвоушнхъ вкрсть ѣго. боугарннь младѣ. н двѣма внюшнма се. третнне боудеть прѣвы. младость же ксть прѣмѣнѣннне цртѣа. солоунь вѣлоудѣють н послѣдноу скръбь прнметь. нвань. нваннць вѣннзнтъ се. рекъше ннѣднскы. Мнхо н Мнхань. нѣ Мнхань. сннъ. Мнханьць. мало възнесеть се. н пакъ възнесеть се¹².

В предходните редове от позицията на добро историческо познание Пандех пророкува за падането на Рим и възникването на Константинопол. Според Радойчич пророчеството за гибелта на Константиновия град се отнася за превземането му от кръстоносците от Четвъртия поход¹³.

Следват злокобни пророчества за Ерусалим, Змиево място (?), Дамаск, Вавър (?), Вавилон, Идумея, Египет, Ливер, Калиния, Захария, Угадания,

⁷ Е. Георгиев. Цит. съч., с. 254.

⁸ Г. С. Радойчич. Пандехово сказание, с. 161 сл.

⁹ Е. Георгиев. Цит. съч., 244—254. При превода от руски език на статията на Радойчич са допуснати груби грешки, които водят до безсмислици от рода на: „Когато Михаил II убил Коломон II неговият двоероден брат започва борба с Мицо“ (с. 251).

¹⁰ Ив. Добрев. Към тълкуването на ктиторския надпис в Боянската църква. — ГСУ ФСФ, XXI—1 (1979), 1982, 139—140, бел. 28.

¹¹ К. Иречек. История на българите. Поправки и добавки от самия автор. С., 1929, с. 139. Липсват пояснения към текста. Само след имената Нвань и Нваннць е отбелязал в скоби „sic. ed.“

¹² Споменик, 5, с. 15.

¹³ Г. С. Радойчич. Пандехово сказание, 163—164.

Калаврия¹⁴. Преминавайки към по-ново време, Пандех спира погледа си на татарите¹⁵, куманите и русите¹⁶. Място е отделено и на Одрин¹⁷, след което вече идва редът на угрите (унгарците — б. а. — И. Л.), сърбите и българите.

Въпреки че Сказанието е сравнително кратко, то вмести съдбините на множество страни и народи. В композиционно отношение Пандех гради своите пророчества в две посоки: хронологически — от библейската древност към съвремението; географски — от далечни към близки райони. Пророчеството за българите е естествен завършек и едновременно с това кулминация и център на творбата.

Радойчич смята, че първото изречение *оугре малобрѣмнии бѣдоуѣтъ* е писано по повод татарското нашествие в Унгария през 1241—1242 г.¹⁸ Според Е. Георгиев пророчеството за тях е така злокобно, пропито с „ненавист“, защото унгарците нападали български и сръбски земи и след тях е „текла кръв и са горели села и градове“¹⁹.

Текста на „Сърбина“ Радойчич отнася към 1258 г. Тогава сръбският крал Стефан Урош Милутин се присъединил към коалицията на сицилийския крал Манфред, ахейския княз Вилхелм Вилардуен и епирския деспот Михаил II, насочена срещу Никея. Тогава именно край Прилеп сръбски войски разбиват никейския военачалник Ксилеас. Според Радойчич този военен успех е дал повод на Пандех да направи сравнение с успехите на библейския военачалник Исус Навин, тъй като „Сърбинът“ вдигнал оръжие срещу „великия цар“, т. е. императора, и го победил²⁰. В резултат на победата името на сърбите се прочуло сред околните народи.

Библейското сравнение в пророчеството за сърбите не е случайно. Исус Навин е наследник на Мойсей. Той продължил към Палестина, извоювал много победи и поставил основите на военното могъщество на евреите²¹. Следователно би трябвало да се очаква, че сръбската победа през

¹⁴ Е. Георгиев. (Цит. съч., с. 246 сл.) предлага локализация на някои от изброените места, която обаче се нуждае от прецизиране.

¹⁵ Пак там, 248—249.

¹⁶ Споменик, 5, с. 15: *Коумане ннгдаѣ не бѣдоуѣтъ н погнѣноуѣтъ. роушн вѣльчкн повнѣтъ н разнѣдоуѣтъ се. лютоу казанѣ прнмѣтъ. нстанѣ акы воскъ въ лица вѣноу. Изразѣтъ „ще се разтопят като восък от лицето на огъня“ вероятно е езиково клише. Среща се и у едно панегирично слово на Н. Хониат към император Исак Ангел. След като разказва за похода срещу българите, Хониат преминава към далматинците, т. е. сърбите. Императорът се явил като „всепожаряващ огън“ пред далматинците, а Неман се „разтопил като восък“ пред него. Вж. Reden und Briefe des Nicetas Choniates, Übersetzt, eingeleitet und erklärt von Franz Grabler. Verlag Styria. Graz — Wien — Köln, 1966, p. 38.*

¹⁷ В текста е *Одринъ*. Приблизително по времето, когато е написано сказанието, името на града се изписва по същия начин и в надписа на Иван Асен II от църквата „Св. Четиридесет мъченици“ от 1230 г. и в Дубровнишката грамота на същия владетел. Срв. Ив. Дуйчев. Старата българска книжнина. Т. 2. С., 1944, с. 32, 49.

¹⁸ Г. С. Радойчич. Пандеховото сказание, с. 164.

¹⁹ Е. Георгиев. Цит. съч., с. 250. Подобни твърдения не доказват нищо. Всъщност отнасянето на пророчеството на унгарците към 1241—1242 г. е само предположение. Ние можем да предложим поне още три периода, за които може да се отнася пророчеството: Мануил I Комнин (1143—1180) нанесъл страшно поражение на унгарците и ги принудил да му признаят своя васалитет. Дори поставил в техните земи меден кръст с надпис: „Тук някога многобройните редове на панонското племе унищожи страшният Арес и ръката Авзонийска, когато над славния Рим владееше божественият Мануил, славата на Комниновци, доблестни владетели“ (В. Златарски. История на българската държава през средните векове. 2. С., 1973, с. 398); *края на XII — началото на XIII в.*, когато българо-унгарските отношения са изострени по повод Белградската и Браничевска области (най-общо у В. Златарски. История. 2, с. 422 сл., История. 3, с. 149 сл.); 1182—1185, когато унгарци и сърби действуват в съюз срещу Византия, което според нас е най-вероятно.

²⁰ Г. С. Радойчич. Пандехово сказание, с. 164.

²¹ Царства, 14,48; 15,3; 21,2; Битие, 36,12; Изход, 17,16.

1258 г. е значителна, че е имала решителен характер за сетнините на държавата им. Така ли е било в действителност? Летописецът Георги Акрополит, участник в споменатите събития, пише за битката край Прилеп следното: „... Владетелят на сърбите . . . , като се научил за бунта на отцепника Михаил (Михаил II Епирски — б.а. — И. Л.), събрал войска, на брой около хиляда и я изпратил срещу ромейските земи. Те, като отминали Кичево, плячкосвали околностите на Прилеп. А skutерият Ксилеас, който с подчинената си войска се намирал близо до крепостта, като видял, че сръбската войска опустошава страната . . . пуснал всеки да се устреми както иска срещу сърбите . . . По-късно и самият Ксилеас с останалите войници се втурнал срещу сърбите, но едва се спасил . . . Така се разпръснала войската около Прилеп, а ние останахме в крепостта Прилеп заключени като затворници . . .“²²

Тъй като Г. Акрополит е претор на никейската войска в района, той няма никакъв интерес да омаловажава сръбската сила. Тъкмо обратното — за да се оправдае за неуспеха, би трябвало дори да преувеличава неприятелската мощ. Ако се разгледа в общ план ходът на военната кампания през 1258 г., ще се види, че сражението край Прилеп е един незначителен епизод, който едва ли може да бъде база за сравнение с победите на Исус Навин.

Според нас пророчеството за „Сърбина“ се отнася за много по-значителни събития с далеч по-мощни измерения и последици. Информация за събитията, закодирани в пророчеството за сърбите, може да се получи само при внимателен анализ и точен превод. Радойич, а след него и Е. Георгиев възприемат *маломѣрнї* като „малък“, „незначителен“, „маломерен“²³. Възшност това прилагателно произлиза от *маломѣрнѣ*, което означава „размирен, малко мирен, неспокоен“. *Смнрнѣ* се е форма за бѣд. вр. от глагола *смнрнѣти* са в значение „смиря се“, „усмиря се“. А *възвънн* (*възвъннѣти*, *възвъннѣ*, -нѣнн) е в значение на „трясък, сътресение, прозвъни, прогърми“.

И така Пандех говори за „Сърбина“, че е размирен и ще има отново сътресения. След като се смирил с великия цар, той ще вдигне оръжие на него и ще го победи както Исус — Амалик и Гаваонит. Според нас пророчеството се отнася за края на XII в., когато сърбите извоювали своята независимост. При император Мануил I Комнин (1143—1180) великият жупан Стефан Неман прави опит за отхвърляне на васалната зависимост. Въпреки временния неуспех сърбите не се примиряват с положението си, а чакат само удобен момент, за да започнат отново борбата. Такава благоприятна обстановка се създава след смъртта на Мануил, когато в империята избухват безредици. През 1182 г. унгарците нападат Белград и Браничево. На следващата година военните действия продължават и Стефан Неман и крал Бела III сключват съюз. Съединени сръбски и унгарски войски опустошават Белград, Браничево, Ровно, Ниш, Средец. Размирното управление на Андроник I Комнин (1183—1185) не допринася нищо за заздравяване позициите на Византия в северозападните области на Балканите. Нещо повече, новият император Исак II Ангел (1185—1195) още в самото начало на своето управление подписва мир с Бела III, като се жени за десетгодишната му дъщеря Маргарита²⁴. На сърбите не им остава нищо друго освен да се надяват

²² Georgii Acropolitae Opera, rec. A. Heisenberg, 1—2. Lipsiae, 1903. op. 145₂—146₁₂ = ГИБИ, VIII, с. 201. За тези събития виж у К. Иречек. История Сърба, I. Београд, 1952, с. 180 сл.

²³ Г. С. Радойич. Цит. съч., с. 164; Е. Георгиев, Цит. съч., с. 250.

²⁴ Най-общо у В. Златарски. История на българската държава. 2, с. 398 сл.; Ф. И. Успенский. История Византийской империи. 3. М.—Л., 1948, с. 327 сл.

на собствените си сили. Затова Пандех казва, че унгарците ще бъдат за кратко време²⁵. За тези събития вече авторът на пророчеството има право да използва библиейското сравнение и да твърди, че името на сърбите ще се прочуе сред живеещите наоколо.

Идва редът и на българите: **БОУГАРИНЪ МЛАДЪ. И ДВЕМА БИЮЩИМА СЕ. ТРЕТИЯТ БОУДЕТЬ ПЪРВИ. МЛАДОСТЪ ЖЕ КЪСТЬ ПРЪМЪНЪННЪ ЦРТЕА.**

Тълкуването на този текст, предложено от Радойчич и възприето от Е. Георгиев, е буквално. В младостта на българина Пандех виждал малолетните синове на българския цар Иван Асен II — Коломан I (1241—1246) и Михаил II Асен (1246—1256). За двамата биещи се, благодарение на които третият станал първи, Радойчич предполага, че Пандех имал предвид междоусобиците в България, развихрили се след убийството на Михаил II, когато Коломан II и бояринът Мицо си оспорвали престола. А третият — Константин Асен Тих, се възползвал от спора им и се провъзгласил за български цар²⁶.

Ив. Добрев не се съгласява с Радойчич, опирайки се на два основни пункта при тълкуване на текста: на първо място — в сказанието ставало дума за *един* (к. а. — И. Л.) българин, а Радойчич говорел за двама — Коломан I и Михаил II — и тъй като събитията се развивали през 1258 г. (?), когато двамата синове на Иван Асен били отдавна мъртви, Пандех нямал предвид тях; на второ място — възприемайки буквално сведението за младостта на българина, Добрев счита, че в пророчеството действително става дума за Константин Асен (1256—1276), който бил млад при заемаването на престола. Двамата биещи се били Никейската държава на Михаил Палеолог (?) и антиникейската коалиция между Манфред, Вилхелм Вилардуен, Михаил II Епирски и крал Урош през 1257 и 1258 г. От думите на Пандех личала „... патриотичната надежда ... че българската държава ще укрепне, докато съседите ѝ враждуват помежду си (третият, сиреч българският цар Константин Асен, ще стане първи) ...“²⁷

Въпреки отбелязаните различия Радойчич и Добрев са единодушни в едно — младостта означава промяна на династията. По различен начин двамата отнасят тази „промяна“ към Константин Асен. Иносказателният стил на автора и общият апокалиптичен дух на Пророчеството изключват възприемането на **младостъ** в биологичен смисъл, т. е. младостта на Коломан I, Михаил II Асен или пък на Константин Асен. Когато Пандех пише за „Сърбин“ и „Българин“, той персонифицира държавата — съответно сръбската и българската. Подобна събирателност се наблюдава в редица паметници от XIII—XIV в., когато в употребата на термини от рода на „корона“, „скиптър“, „трон“ и т. н. се възплъщава държавата или царството²⁸.

Според нас ключът за правилно тълкуване на пророчеството за българина се крие в **пръмънънне**, което се приема от посочените автори като „промяна“. **Пръмънънне** произлиза от глагола **пръмъннѣти**, **пръмънѣнъ**, **-ннѣ**, в бъдеще време **пръмънѣтъ** с контрахиране на **нн-н** — **пръмѣтъ**, което означава „избавя“, „освободя“, „избавление, освобождение“. Младостта на българина означава младост на царството, а не на владетеля, т. е. избавление на царството. Подобна семантична наситеност на авторското слово поз-

²⁵ Споменик, 5, с. 15.

²⁶ Г. С. Радойчич. Цит. съч., 164—165.

²⁷ Ив. Добрев. Цит. съч., с. 140.

²⁸ Ив. Добрев. Палеографски бележки към царското титулуване. — Старобълг. литература, 6, 1980, 69—80.

волява в една или няколко думи да се вместят много събития, които се разполагат в значителен период от време.

Следователно Пандех пророкува за възстановяването и укрепването на българската държава при първите Асеновци — Петър, Асен, Калоян. Българинът, т. е. възстановеното царство, излиза първи благодарение на това, че двамата се бият. Кой са те? Може би авторът събира в едно онези непрекъснати междуособици във Византия, които в една или друга степен позволили на България да извлече военни и политически изгоди и да укрепне териториално. И за да не изпаднем в ненужно повторение на отдавна известни истини, ще споменем бегло някои събития, които може би послужили на Пандех да каже, че „докато двамата се бият, третият ще бъде първи“.

Когато Исак II Ангел изпратил своя чичо — севастократора Йоан Ангел — срещу въстаниците със значителна войска, у императора възникнали съмнения и севастократът бил свален; един от най-способните византийски пълководци Алексей Врана, изпратен също срещу Петър и Асен, обърнал оръжието си срещу Исак, което облагодетелствувало българите²⁹. Преминването на Третия кръстоносен поход през византийски земи ангажирало вниманието на Исак и Петър и Асен пак извели изгоди за себе си³⁰. През 1191—1192 г. императорският братовчед Константин Аспиет се обявил за император и бил ослепен, което зарадвало твърде много българите: „... Петър и Асен тържествуваха от случилото се с Константин — пише Н. Хоният — понеже той се беше нахвърлил и върху царството на техния народ и императорът не можел да облагодетелствува повече власите (българите — б. а. — И. Л.), отколкото като извади очите на Константин...“³¹ Списъкът може да бъде продължен още с Добромир Хриз, Мануил Камича, Йоан Спиридоначи, Иванко³².

Следващото пророчество според Радойчич е отново връщане към съседните на българите ромеи: *Солоунъ въ'лоудѣхъ н послѣднѣу скръбь приметь. нванъ. Нваннъ въ'ннзнтъ се. Рек'ше ннѣднскы. Солун потънал в блуд при деспот Димитър Ангел Комнин (1244—1246). Поради безпътния си живот владетелят на града предизвикал недоволството на солунчани и те при първия удобен случай признали властта на никейския император Йоан III Дука Ватаци. Втората част от пророчеството е свързана с „унизяването“ на малолетния император Йоан IV Ласкарис чрез обявяването на Михаил Палеолог за съимператор³³. А „така да се каже по индийски“ било иронично напомняне за легендарния поп и цар Йоан от „Сказание за Индия“³⁴. Последното пророчество за Радойчич е най-загадъчно: *Мнхо н Мнханъ нъ Мнханъ. снъ. Мнханъ. мало възнесеть се. н пакъ възнесеть се. Той допуска възможността Мнханъ да бъде малкият Михаил, т. е. Михаил II Асен, или пък Мицо, „... чието име без съмнение е умалително може**

²⁹ Литературата върху освободителното въстание начело с братята Петър и Асен е твърде обширна. Затова ще посочим една от последните обобщаващи работи, в които се излагат и посочените от нас събития — срв. Ph. Malingudis. Die Nachrichten des Nicetas Choniates über die Entstehung des Zweiten bulgarischen Staates. — Byzantina, 10, 1978, 51—147.

³⁰ Именно подготовката и приближаването на Третия кръстоносен поход към границите на империята принудили Исак II Ангел да побърза със сключване на мирен договор с българите, известен още като Ловешки мирен договор. В последно време все повече изследвачи са склонни да отнесат мира към 1188 г. Срв. тук бел. 30.

³¹ Nicetae Choniatae Historia, rec. J. A. van Dieten. Berlin — New York, 1975, 571—572 = ГИБЛ, 11, с. 45

³² Най-общо изложение в История на България. Т. 3. С., 1982, 117 сл.

³³ Г. С. Радойчич. Цит. съч., с. 165. За регентството и съимператорството на Михаил Палеолог виж у Г. Острогорски. История Византије. Београд, 1959, с. 225 сл.

³⁴ Г. С. Радойчич. Пак там.

би от Михаил . . .³⁵ Снъ било употребено иронично; ако се отнася за Михаил II Асен, това било в смисъл малкият син на великия баща (Иван Асен II); ако се отнася за Мицо — това било напомняне за обстоятелството, че Мицо като зет на Иван Асен II можел също да бъде наречен така³⁶.

Както се вижда, последното пророчество се отличава от останалите по това, че в него се съдържат много имена: Солунъ, Нванъ, Нваннцъ, Мнхъ, Мнханъ, Мнханлъцъ. Тогава възниква необходимостта от правилна логическа реконструкция на структурата на пророчеството, защото за нас всички те са свързани помежду си. Твърде странно и чуждо изглежда обяснението, че Пандех, след като пише за българите, се прехвърля на съседна Никея, а след това се връща отново към сънародниците си. Съвсем необяснимо пък е ироничното напомняне на Пандех за поп Йоан от индийското сказание. По никакъв начин поп Йоан не може да се свърже с „унизяването“ на Йоан IV Ласкарис. Как може да се обясни изразът *рек'ше ннѣднскы*, който явно е връзката между различните имена. Рек'ше (*рек'ше* — имен. пад. мн. ч. м. р. мин. деят. прич.) означава „както казват“. Ннѣднскы е съставено от ннѣдъ — някъде, ннѣдѣскъ -днскы и означава неопределеност, т. е. целият израз *рек'ше ннѣднскы* може да се преведе „както казват някъде“. Да видим как стоят нещата в исторически план. „Облудяването“ на Солун едва ли може да се свърже с конкретна личност, както прави Радойчич. Градът не може да приеме „крайна“ скръб поради безпътството на един юноша. Явно Пандех „пророкува“ за много по-страшни събития, сполетели Солун. Такива събития могат да бъдат две: превземането на града от норманите през август 1185 г. и настаняването на латинските барони на Бонифаций Монфератски през 1205 г.

Норманското нашествие и последвалите нещастия дали повод на Т. Скутариот да напише следното: „ . . . И тъй градът (Солун — б. а., — И. Л.) след кратка съпротива се подчинил на враговете. Последвалите при това злини представляват нова Илиада. Всяка къща се лишила от жителите си, нямамо оцелял дом, нямамо улица, която да се е откупила от убийците, но мечът минавал навсякъде. Напразно било и прибегването до светите храмове, защото варварите унищожавали и божиите, и човешките творения и никак не зачитали божиите. Те унищожавали пресветите ликове на Христа . . . и тъй . . . сицилийската войска влязла вътре в Солун и извършила големи и противни на бога неща . . .“³⁷.

Ужасите през 1205 г. не били по-малки. Описанието на Н. Хониат е достатъчно красноречиво: „ . . . (Бонифаций Монфератски — б. а. — И. Л.) се нахвърли на парите на солунчани като разбра, че имуществата им са в цветущо състояние. След това отне от собствениците им най-хубавите къщи . . . На едни измежду гражданите наложи глоби и ги изгони от града, голи като тояги, други уби, трети обеси, и то не само от обикновения народ, но и от божиите служители . . .“³⁸

³⁵ Съвсем недоказуемо е, че *Мицо* е умалителна форма на *Михаил*, понеже се среща и славянската транскрипция *Мичо*, което автоматично изключва генетична връзка с *Михаил*. Напълно възможно е Мицо да е нормален, а не умалителен антропоним. Подобно е името на брата на Иванко — Мито. Срв. Nicetas, р. 587; През XIV в. името Мита напомня твърде много Мито, Мицо. — Е. Коцева, Александрийско-Попгерасимово писмо в български ръкописи от XIV век. — Старобълг. литература. № 7, 1971, 380—383.

³⁶ Г. С. Радойчич. Цит. съч., с. 165.

³⁷ ГИБЛ, 8, 239—240.

³⁸ Nicetas, р. 600 = ГИБЛ, 11, 71—72, 93.

И все пак, за кой от двата случая пише Пандех?

Норманите се задържали твърде кратко в Солун и скоро след това градът се съвзел, а кръстоносците от Четвъртия поход се настанили за период от 17 години³⁹. Така че най-вероятно Пандех пише за второто превземане на Солун. Към това ни насочва и следващото име — Нѡмъ или Нѡмънцъ (Йоан, Йоаница). Безспорно това е българският цар Калоян, чиято съдба е свързана със Солун. Глаголът ѡбѡмнѡтъ се означава „повелям“, „свалям“ в своята възвратна форма, а не „унизявам“. Предложеното тълкуване ни насочва към смъртта на Калоян под стените на Солун. Само при този случай става ясно защо Пандех включва и Солун в пророчествата си⁴⁰.

От направения дотук анализ цитираният откъс от Пандеховото пророческо сказание би могъл да се преведе според нас по следния начин: „Угрите (унгарците) ще бъдат за кратко време. Сърбинът е размирнен и отново сътресения: в началото ще се примири с великия цар, а после ще вдигне оръжие срещу него. И ще го победи, както Исус (Навин) — Амалик и гаваонитяните. И ще се прочуе името му сред живеещите около него. Българинът е млад. Докато израелският цар не бъде победен, българинът не може да бъде победен. И когато израелският цар бъде победен, българинът ще бъде победен.“

Българинът е млад. Докато двамата се бият, третият ще бъде първи. Младостта е избавление на царството. Солун ще се разврати и крайна скръб ще (го) обхване. Йоан — Йоаница (както никъде си казват на Михаил — Михо, който не е син на Михайловци (?) ще бъде свален. И малко (за кратко) ще се въздигне, и още (отново) ще се въздигне.“

И накрая ни се иска да кажем няколко думи за автора на Пророческото сказание. Пандех се отличава с голяма обща култура, разностранни интереси и несъмнено отлично образование. Леко и свободно той гради своите пророчества, които носят богата информация, закодирана в твърде сложна форма. Езикът му е лаконичен, но същевременно и многозначен.

Пандех познава много добре историческите събития. Център на него
вото Сказание са българите, но съдбата им е свързана със съдбата на
съседните народи. Запознат е много добре с мястото на отделните страни
в международен план. Единствено за българите и византийците употребява
термините „цар“ и „царство“, което отговаря съвсем точно на действител-
ността. Унгарската, както и сръбската държава са обозначени само с ет-
ноними.

Пандеховото сказание е интересно за медиевиста, защото то показва как образованият българин от XIII в. е преценявал важните политически събития, които укрепили българската държава, как е виждал мястото ѝ сред останалите страни.

³⁹ Чак през 1222 г. Теодор II Комнин успява да завладее Солун.

40 Изключваме от нашето внимание имената *Михо*, *Михаил*, *Михаилец*, защото те не носят историческа информация. Тяното предназначение е да пояснят основния израз, свързан с Йоан, Йоаница и Солун. В последното изречение „И малко (за кратко) ще се въздигне и още (отново) ще се въздигне“ авторът на Сказанието концентрира сякаш всичко, казано за българите; той предваща, че това бързо издигане ще продължи.

Накрая искам на изкажа сърдечна благодарност на Мария Дамянова от ВТУ „Кирил и Методий“, която направи езиковедския анализ и ми помогна извънредно много за точния превод.